

Арынбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясын коргоо боюнча Д.08.20.606 диссертациялык кеңеши тарабынан түзүлгөн эксперттик комиссиянын мүчөсү – э. и. д., профессор Убайдуллаев Мирланбек Байдусеновичтин корутундусу.

08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча Аринбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясы менен таанышып чыгып, төмөндөгүдөй корутундуга келдим:

1. Илимий жумуштун адистигини багыты боюнча диссертациялык кеңешке берилген укук менен шайкештиги

Коргоого сунушталган Аринбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясы Д.08.20.606 диссертациялык кеңешке берилген укук менен шайкеш.

2. Диссертациялык теманын актуалдуулугу

Коргоого сунушталган Аринбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясы боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары көрсөтүп жаткандай, кайра иштетүү өнөр жайы тармагын натыйжалуу тармакка айландырууда кайра иштетүү

негизделген өнүккөн айыл чарбасынын шарттарында гана чечилет. Ушуга байланыштуу, айыл чарба азыктарын кайра иштетүү, ошондой эле сапаттуу тамак-аш азыктарын өндүрүү Кыргызстандагы кайра иштетүү тармагынын башкы милдети болуп саналат. Ошондой эле, ишканалардын заманбап өндүрүштүк жана соода мамилелери көбүнчө белгисиздиктин жана рыноктук чөйрөнүн туруксуздугунун шартында калыптангандыгын белгилей кетүү керек. Бул шарттар өндүрүштү уюштурууда жана кайра иштетүүчү ишканаларды башкарууда жаңы ыкмаларды колдонууну талап кылат. Бул көйгөйдү чечүү кайра иштетүүчү ишканалардын өндүрүштүк-чарбалык иш-аракеттер чөйрөсүндө айыл чарба сырьелорун өндүрүү жана кайра иштетүү динамикасын, ритмин жана ийкемдүүлүгүн камсыз кылган айкалыштырылган мамилени негизинде мүмкүн болот. Туруксуз экономикалык шартта мамлекеттик, региондук, тармактык жана экономикалык деңгээлдерде айыл чарба продукциясын кайра иштетүүнү уюштуруу жана башкаруу маселелери көптөгөн уюштуруу жана экономикалык маселелерди комплекстүү чечүүнү талап кылат. Рыноктун шарттарында айыл чарба сырьелорун кайра иштетүүдө натыйжалуу жана ийкемдүү өндүрүштү камсыз кылуу жолу менен кайра иштетүү өнөр жайынын экономикалык механизмдеринин маселелерин жана көрсөтмөлөрүн чечүү өндүрүш процесстеринин мүнөздөмөлөрүнө жооп берген кайра иштетүү тармагындагы ишканалардын уюштуруу-экономикалык өз ара аракетин камсыз кылууга принципалдуу жаңы мамилени талап кылат. Дагы бир айта турган нерсе бул кайра иштетүү өнөр жайынын ишкердикке тийиштүү экономикалык чөйрө түзүлбөстөн алардын өнүгүүсүнө мамлекеттик колдоо маселелери да канааттандыруу чечилбей келе жатат. Кыргыз Республикасында кайра иштетүү тармагынын учурдагы абалынын айырмалоочу өзгөчөлүктөрү туруксуздук жана ыраатсыздык, азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуунун эффективдүү механизминин жоктугу, уюштуруучулук, каржылык жана кредиттик саясаттагы туура эмес эсептөөлөр, бул өндүрүштүн жана технологиялык процесстердин техникалык

ишканаларынын ролун жана ордун натыйжалуу пайдалана билбеген тажрыйба өкүнөрлүү нерсе болуп турат. Учурда кайра иштетүү ишканалардын ишмердүүлүгүн эффективдүү уюштурууда алардын натыйжалуулугуна жетишүүдө, рынок мамилелерине шайкеш келе турган механизмдерди орнотууда бир топ кыйынчылыктар болуп жатат. Алардын эң негизгилеринен болуп төмөнкүлөр эсептелет.

Алардын материалдык базасынын начардыгынан эгемендүү мезгилдеги ар кандай чарба байланыштары үзүлгөндүгүнөн (мисалы кайра иштетүү өнөр жайынын айыл чарбасы менен) адистердин чарбанын масштабына керек болбогондугунан ж.б. себептерден жогорку өндүрүмдүү чарбалык иштерди жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк түзүлбөй калды. Тескерисинче мурдагы кандайдыр бир индустриялашкан деңгээл жоголуп, бара-бара ишканалар натуралдык типке айланышып, примитивдүү технологияны пайдаланып өндүрүштү алып келе жатышат. Мындай көрүнүштүн эң негизги көйгөйлөрүнүн бири болуп жеке ишкерлер чыгарган продукциясын тышкы жана ички рыноктордо уюшкандык түрдө сатуу маселеси алигиче чечилбей келе жатат. Жогоруда айтылган кемчиликтер экономикадагы башка секторлордо да кеңири орун алган. Мисалы, айыл чарбасында, курулушта, транспортто ишканалар тийиштүү экономикалык эркиндик алганына карабастан аларда чыгарылган продукциялар жана көрсөтүлгөн кызматтар атаандаштыкка туруксуздук бере албай жаткандыгы арбын кездешүүдө. Себеби, заманбап базар мамилелери кайра иштетүүчү ишканаларды башкарууга болгон мамилени түп-тамырынан бери өзгөртүүнү талап кылат, анткени чыгымдардын жана пайданын акылга сыярлык катышынын негизинде өнүмдөрдүн ассортиментин кеңейтүү талаптары алардын башка ишкердик субъекттери менен өз ара аракеттенүүсүнүн формаларында жана методдорунда, ошондой эле башкаруу чечимдерин негиздөө жана жүзөгө ашыруу жолдорунда чагылдырылышы керек. Бул көйгөй айыл чарба өнүмдөрүн өндүрүү жана кайра иштетүү жаатында өнүккөн экономикалык, башкаруучулук, уюштуруучулук жана техникалык жетишкендиктерге

деңгээлинин төмөндөшүнө алып келген. Кайра иштетүү өнөр жайын өнүктүрүүдөгү ушул жана башка көйгөйлөр ар тараптуу жана терең изилдөөнү жана өндүрүштү уюштуруунун жаңы теориялык ыкмаларын жана принциптерин иштеп чыгууну талап кылат, бул айыл чарба сырьелорун өз убагында жана комплекстүү иштетүүнү камсыз кылган заманбап ресурстарды үнөмдөөчү технологиялар тутумун иштеп чыгуу сыяктуу көйгөйлөрдү кыйла ийгиликтүү чечет; келечектүү өндүрүшкө жана айыл чарба чийки затын кайра иштетүүгө инвестицияларды тартуу мүмкүнчүлүгү; кайра иштетүү өнөр жайынын продукцияларынын сапатын жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу ж.б.у.с., айыл чарба мамилелери жаатындагы улуттук тарыхый мүнөздөмөлөрдү эске албай, терс тенденцияларды, ойлонулбаган агрардык реформаларды пайда кылган базар мамилелерин, аларды мамлекеттик жөнгө салуунун чараларын жана методдорун жөнөкөйлөтүлгөн, тар түшүнүк менен башкаруу механизмдин издөө жана иштеп чыгуу зарылчылыгын жаратат. атаандаштыкка жөндөмдүү өнүмдөрдүн чыгышына жана алардын сапаттуу өндүрүлүшүнө кепилдик бере алган.

Жогоруда айтылгандардын негизинде кайра иштетүү өнөр жайынын экономикалык механизмдеринин маселелерин жана көрсөтмөлөрүн чечүү, тармактын өзгөчөлүктөрүн жана базар мамилелеринин өнүгүшүн эске алуу менен кайра иштетүү тармагындагы ишканаларды башкаруунун рыноктук механизмдин көйгөйлөрүн аныктоо жана моделин иштеп чыгуу коргоого сунушталган Арынбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу изилдөө темасын тандоого түрткү берди.

Арынбаев Жаныбай Токоевичтин диссертациялык изилдөөсүнүн максаты - бул тармактын өзгөчөлүктөрүн жана базар мамилелеринин

өнүгүшүн эске алуу менен кайра иштетүү тармагындагы ишканаларды башкаруунун рыноктук механизминин көйгөйлөрүн аныктоо жана моделин иштеп чыгуу. Бул максатка жетүү үчүн төмөнкү маселелерди чечүү керектиги белгиленген:

- Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү өнөр жай ишканалары үчүн башкаруу механизминин түзүмүн жана өзгөчөлүктөрүн аныктоо;
- улуттук экономиканын экономикалык динамикасын камсыз кылууда алардын ордун жана ролун аныктап, кайра иштетүү тармактарынын экономикалык мүнөздөмөлөрүнө баа берүү;
- агроөнөр жай комплексинин кайра иштетүү тармактарынын уюштуруучулук жана башкаруучулук өзгөчөлүктөрүн аныктоо;
- агроөнөр жай комплексинин кайра иштетүү тармагындагы ишканаларды башкаруунун рыноктук механизмдин өркүндөтүү көйгөйлөрүн талдоо;
- Кыргызстандын аймактарынын агроөнөр жай комплексинин кайра иштетүү кичи комплексин өнүктүрүүнүн жалпы жана өзгөчө тенденцияларын аныктоо;
- технологияны иштеп чыгуу, кайра иштетүү өнөр жай ишканаларында башкаруунун рыноктук механизмдин өркүндөтүү стратегиясын түзүү;
- кайра иштетүү тармактарынын ишканалары менен камсыздоочулар жана керектөөчүлөр ишканалары менен болгон мамилелер чөйрөсүндө рыноктук өзгөрүүлөрдүн көйгөйлөрүн ачып берүү.
- кайра иштетүү тармактарынын ишканаларын тармактык деңгээлде мамлекеттик жөнгө салуунун жана колдоонун тенденцияларын изилдөө жана аларды андан ары өркүндөтүүнүн артыкчылыктуу багыттарын негиздөө;
- кайра иштетүү тармактарынын ишканаларда жасалчу жана чыгарылчу продукциялардын келечектеги санын божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдорун аныктоо.
- кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын продукцияларынын маркетинг тутумун өркүндөтүү жана соода-сатып алуу стратегиясын иштеп чыгуу жана түзүү жолдорун сунуштоо;

- кайра иштетүү тармактарынын ишканаларда жасалган жана чыгарылган азык-түлүк продукцияларынын рыногун турукташтыруу, мамлекеттик сатып алуулар жана баа түзүү тутумун, тышкы экономикалык саясатты жана ата мекендик кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын өндүрүүчүлөрүн коргоо тутумун өркүндөтүү.

3.Изилдөөнүн илимий жаңылыгы менен айырмаланган негизги жыйынтыктары төмөнкүлөр:

Жыйынтык 1. Кыргызстан өз алдынча өлкөгө айланып, эркиндик алгандан тартып мамлекеттик мүлктөрдү менчиктештирүү башталып, өндүрүш процессинин бардык баскычтарында инновациялык технологияларды киргизген жана кайра иштетүү ишканалары тарабынан региондун чийки затын тереңирээк өнүктүргөн кайра иштетүүчү жогорку эффективдүү ишканаларды колдоо саясатын ишке ашырууга байланыштуу болгон Кыргызстанда кайра иштетүү тармактарын өнүктүрүү стратегиясы сунушталган (гл.I,§1).

Жыйынтык 2. Кыргызстанда экономикалык реформанын жүрүшүндө эл чарба тармактарын өнүктүрүү, экспортко дүйнөлүк рынокто атаандашкыдай сапаттуу товарларды өндүрүүчү базалык кайра иштетүү тармагындагы рыноктук өзгөрүүлөрдүн учурдагы шарттарында, негизги айыл чарба продуктыларын натыйжалуу иштетүүнү камсыз кылган ири товардык өндүрүшкө басым жасап, радикалдуу чараларды кошпогондо, тармактагы өзгөрүүлөрдүн эволюциялык мүнөзүнө стратегиялык артыкчылык берилиши керек экендиги аныкталган, ошол эле учурда дыйкан чарбаларын жана калкты өнүктүрүү , биринчи кезекте, айылдын социалдык потенциалын ишке ашыруу каралган(гл.I,§2).

Жыйынтык 3. Кыргызстанда түптөлүп калган экономиканын орчундуу маселелерин чечүүгө багытталган ишканалардын экономикасынын башкаруу механизмдери ар кандай реформалардын жүрүшүндө калыптана туруп, иштетүүчү ишканалардын экономикалык байланыштарынын натыйжалуулугун жогорулатуунун негизги көйгөйү алардын уюштуруу-

экономикалык формаларын оптималдаштыруунун рыноктук алгоритмин табуу жана иштеп чыгуу экендиги көрсөтүлүп жана базар тутумуна өтүү шартында кайра иштетүү тармактарында башкаруунун экономикалык механизмдин өркүндөтүү ишканалардын бардык түрлөрү үчүн бирдей экономикалык шарттарды камсыз кылууну, продукцияга мамлекеттик жана базар бааларынын айкалышын, азык-түлүк базарларын мамлекеттик жөнгө салууну, кайра иштетүү жана айыл чарба ишканаларынын кызматташтыгы карап чыгылган (гл.1,§3).

Жыйынтык 4. Айыл чарбасынын жана агро- өнөр жай комплексинин башка тармактарынын динамикасынын кайра иштетүү өнөр жайынын өндүрүш көлөмүнүн өсүшүнө көз карандылыгы үчүн теңдеме алынган, ал кайра иштетүү субкомплексин уюштуруунун тармактар аралык модели иштеп чыгылган жана калыптандырылган (гл.2,§1);

Жыйынтык 5. Агро-өнөр жай комплексин кайра иштетүүчү ишканалар сапат көрсөткүчтөрүнүн өсүшүнүн, ошондой эле ресурстарды үнөмдөөнүн заманбап технологияларынын негизинде айыл чарба продукциясын өндүрүүнү камсыз кылышы керек экендиги негизделген жана ата мекендик кайра иштетүү өнөр жайын мамлекеттик колдоонун бардык түрлөрүн сактап калуу керектиги, анын чегинде биринчи кезекте мамлекеттик бюджеттен кайра иштетүү тармагын инновациялык жаңыртууга субсидиялар, экинчиден, максаттуу программаларды ишке ашыруу үчүн жергиликтүү бюджеттерден субсидиялар берилиши керектиги далилденген жана ушул багытта иш алып баруунун экономикалык жагдайын башкаруунун учурдагы абалы изилденип чыккан (гл.2,§2;3);

Жыйынтык 6. Кыргызстандын экономикасынын учурдагы шартында кайра иштетүү тармагы рыноктук атаандаштык шарттарында иштей тургандыгына байланыштуу, негизинен моралдык жана физикалык жактан эскирген жабдууларды алмаштыруу, ошондой эле продукциянын түрлөрүн кеңейтүү үчүн анын учурдагы кубаттуулугу жаңылануусу далилденген (гл.3,§1);

Жыйынтык 7. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын продукцияларынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн шарттарды түзүү сапат тутумдарын интенсивдүү киргизүүнү (эл аралык стандарттарга негизделген), мал чарба комплекстерин, кайра иштетүүчү ишканаларды рыноктук интеграциялоонун негизинде кооперативдик бирикмелерди жана агро-өнөр жай каржы топторун түзүү аркылуу кайра иштетүү тармагынын баштапкы звеносунун уюштуруу-экономикалык түзүмүн тездетилген реформалоону талап кылаары аныкталган (гл.3,§ 2);

Жыйынтык 8. Кыргызстандын кайра иштетүү ишканаларынын айыл чарба продукцияларын импорттоочу жабдуучулары менен натыйжалуу атаандаштыгы үчүн рыноктук маалыматтын атайын тутумун түзүү керектиги, кайра иштетүү өндүрүшүнүн субъектилерине айыл чарба продукцияларын жана азык-түлүк товарларын сатуунун (сатып алуунун) баалары жана көлөмдөрү жөнүндө ыкчам базар маалыматтарын анын бардык баскычтарында камсыз кылуу изилденип чыккан жана далилденген (гл.3,§3);

Жыйынтык 9. Кайра иштетүү тармактарынын ишканаларын тармактык деңгээлде мамлекеттик жөнгө салуунун жана колдоонун тенденциялары изилденген жана аларды андан ары өркүндөтүүнүн артыкчылыктуу багыттары негизделген, (гл.4,§1);

Жыйынтык 10. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын ишканаларда жасалган жана чыгарылган азык-түлүк продукцияларынын рыногун турукташтыруу, мамлекеттик сатып алуулар жана баа түзүү тутумун, тышкы экономикалык саясатты жана ата мекендик кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын өндүрүүчүлөрүн коргоо тутуму иштелип чыкты (гл.4,§ 2);

Жыйынтык 11. Диссертациялык жумуштагы кайра иштетүү тармактарынын ишканаларында жасалчу жана чыгарылчу продукциялардын келечектеги санын божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдору жана кайра иштетүү тармактарынын

ишканаларынын продукцияларынын соода-сатып алуу стратегиясы иштеп чыгарылган жана башкаруу жолдору сунушталган (гл.4,§3);

4. Автордун диссертациядагы жасаган жыйынтыктарынын далили жана айкындыгы.

Жыйынтык 1. Кыргызстан өз алдынча өлкөгө айланып, эркиндик алгандан тартып мамлекеттик мүлктөрдү менчиктештирүү башталып, өндүрүш процессинин бардык баскычтарында инновациялык технологияларды киргизилиши жана кайра иштетүү ишканалары тарабынан региондун чийки затын тереңирээк өнүктүргөн кайра иштетүүчү жогорку эффективдүү ишканаларды колдоо саясатын ишке ашырууга байланыштуу болгон Кыргызстанда кайра иштетүү тармактарын өнүктүрүү стратегиясы изилдөөнүн жыйынтыгы менен далилденет.

Жыйынтык 2. Кыргызстанда экономикалык реформанын жүрүшүндө эл чарба тармактарын өнүктүрүү, экспортко дүйнөлүк рынокто атаандашкыдай сапаттуу товарларды өндүрүүчү базалык кайра иштетүү тармагындагы рыноктук өзгөрүүлөрдүн учурдагы шарттарында, негизги айыл чарба продуктыларын натыйжалуу иштетүүнү камсыз кылган ири товардык өндүрүшкө басым жасап, радикалдуу чараларды кошпогондо, тармактагы өзгөрүүлөрдүн эволюциялык мүнөзүнө стратегиялык артыкчылык берилиши керек экендиги изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

Жыйынтык 3. Кыргызстанда түптөлүп калган экономиканын орчундуу маселелерин чечүүгө багытталган ишканалардын экономикасынын башкаруу механизмдери ар кандай реформалардын жүрүшүндө калыптанышы, кайра иштетүүчү ишканалардын экономикалык байланыштарынын натыйжалуулугун жогорулатуунун негизги көйгөйү алардын уюштуруу-экономикалык формаларын оптималдаштыруунун рыноктук алгоритмин табуу жана иштеп чыгуу экендиги методологиялык жана методикалык негиздерди изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

Жыйынтык 4. Айыл чарбасынын жана агро-өнөр жай комплексинин башка тармактарынын динамикасынын кайра иштетүү өнөр жайынын өндүрүш көлөмүнүн өсүшүнө көз карандылыгы жана кайра иштетүү субкомплексин уюштуруунун тармактар аралык модели иштеп чыгып жана калыптандырылышы изилдөөнүн жыйынтыгы менен белгиленет.

Жыйынтык 5. Агро-өнөр жай комплексин кайра иштетүүчү ишканалар сапат көрсөткүчтөрүнүн өсүшүнүн, ошондой эле ресурстарды үнөмдөөнүн заманбап технологияларынын негизинде айыл чарба продукциясын өндүрүүнү камсыз кылышы керек экендиги, максаттуу программаларды ишке ашыруу үчүн жергиликтүү бюджеттерден субсидиялар берилиши керектиги изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

Жыйынтык 6. Кыргызстандын экономикасынын учурдагы шартында кайра иштетүү тармагы рыноктук атаандаштык шарттарында иштей тургандыгына байланыштуу, негизинен моралдык жана физикалык жактан эскирген жабдууларды алмаштыруу, ошондой эле продукциянын түрлөрүн кеңейтүү үчүн анын учурдагы кубаттуулугу жаңылануусу изилдөөнүн жыйынтыгы менен далилденет.

Жыйынтык 7. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын продукцияларынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн шарттарды түзүү сапат тутумдарын интенсивдүү киргизүүнү (эл аралык стандарттарга негизделген), мал чарба комплекстерин, кайра иштетүүчү ишканаларды рыноктук интеграциялоонун негизинде кооперативдик бирикмелерди жана агро-өнөр жай каржы топторун түзүү аркылуу кайра иштетүү тармагынын баштапкы звеносунун уюштуруу-экономикалык түзүмүн тездетилген реформалоону талап кылаары изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

Жыйынтык 8. Кыргызстандын кайра иштетүү ишканаларынын айыл чарба продукцияларын импорттоочу жабдуучулары менен натыйжалуу атаандаштыгы үчүн рыноктук маалыматтын атайын тутумун түзүү

керектиги, кайра иштетүү өндүрүшүнүн субъектилерине айыл чарба продукцияларын жана азык-түлүк товарларын сатуунун (сатып алуунун) баалары жана көлөмдөрү жөнүндө ыкчам базар маалыматтарын анын бардык баскычтарында камсыз кылуу изилдөөнүн жыйынтыгы менен белгиленет.

Жыйынтык 9. Кайра иштетүү тармактарынын ишканаларын тармактык деңгээлде мамлекеттик жөнгө салуунун жана колдоонун тенденциялары изилдениши жана аларды андан ары өркүндөтүүнүн артыкчылыктуу багыттары изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

Жыйынтык 10. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын ишканаларда жасалган жана чыгарылган азык-түлүк продукцияларынын рыногун турукташтыруу, мамлекеттик сатып алуулар жана баа түзүү тутумун, тышкы экономикалык саясатты жана ата мекендик кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын өндүрүүчүлөрүн коргоо тутуму иштелип чыгышы изилдөөнүн жыйынтыгы менен далилденет.

Жыйынтык 11. Диссертациялык жумуштагы кайра иштетүү тармактарынын ишканаларында жасалуучу жана чыгарылуучу продукциялардын келечектеги санын божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдору жана кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын продукцияларынын соода-сатып алуу стратегиясы иштеп чыгарылышы жана башкаруу жолдору изилдөөнүн жыйынтыгы менен айкындалат.

5. Диссертацияда чагылдыралган ар бир илимий жыйынтыктын жана корутундунун жаңылык деңгээли.

Жыйынтык 1. Жаңы эмес. Кыргызстан өз алдынча өлкөгө айланып, эркиндик алгандан тартып мамлекеттик мүлктөрдү менчиктештирүү башталып, өндүрүш процессинин бардык баскычтарында инновациялык технологияларды киргизилиши жана кайра иштетүү ишканалары тарабынан региондун чийки затын тереңирээк өнүктүргөн кайра иштетүүчү жогорку эффективдүү ишканаларды колдоо саясатын ишке ашырууга байланыштуу

болгон. Кыргызстанда кайра иштетүү тармактарын өнүктүрүү стратегиясы изилдөөнүн жыйынтыгы мурда изилденген.

Жыйынтык 2. Жаңы. Кыргызстанда экономикалык реформанын жүрүшүндө эл чарба тармактарын өнүктүрүү, экспортко дүйнөлүк рынокто атаандашкыдай сапаттуу товарларды өндүрүүчү базалык кайра иштетүү тармагындагы рыноктук өзгөрүүлөрдүн учурдагы шарттарында, негизги айыл чарба продуктыларын натыйжалуу иштетүүнү камсыз кылган ири товардык өндүрүшкө басым жасап, радикалдуу чараларды кошпогондо, тармактагы өзгөрүүлөрдүн эволюциялык мүнөзүнө стратегиялык артыкчылык берилиши керек экендиги мурда изилденген эмес.

Жыйынтык 3. Жаңы эмес. Кыргызстанда түптөлүп калган экономиканын орчундуу маселелерин чечүүгө багытталган ишканалардын экономикасынын башкаруу механизмдери ар кандай реформалардын жүрүшүндө калыптанышы, кайра иштетүүчү ишканалардын экономикалык байланыштарынын натыйжалуулугун жогорулатуунун негизги көйгөйү алардын уюштуруу-экономикалык формаларын оптималдаштыруунун рыноктук алгоритмин табуу жана иштеп чыгуу экендиги методологиялык жана методикалык негиздери мурда изилденген.

Жыйынтык 4. Жаңы. Айыл чарбасынын жана агро-өнөр жай комплексинин башка тармактарынын динамикасынын кайра иштетүү өнөр жайынын өндүрүш көлөмүнүн өсүшүнө көз карандылыгы жана кайра иштетүү субкомплексин уюштуруунун тармактар аралык моделииштеп чыгып жана калыптандырылышы боюнча изилдөө мурда жүргүзүлбөгөн.

Жыйынтык 5. Жаңы. Агро-өнөр жай комплексин кайра иштетүүчү ишканалар сапат көрсөткүчтөрүнүн өсүшүнүн, ошондой эле ресурстарды үнөмдөөнүн заманбап технологияларынын негизинде айыл чарба продукциясын өндүрүүнү камсыз кылышы керек экендиги, максаттуу программаларды ишке ашыруу үчүн жергиликтүү бюджеттерден субсидиялар берилиши керектиги мурда изилденбеген.

Жыйынтык 6. Жаңы эмес. Кыргызстандын экономикасынын учурдагы шартында кайра иштетүү тармагы рыноктук атаандаштык шарттарында иштей тургандыгына байланыштуу, негизинен моралдык жана физикалык жактан эскирген жабдууларды алмаштыруу, ошондой эле продукциянын түрлөрүн кеңейтүү үчүн анын учурдагы кубаттуулугу жаңылануусу мурда изилденген.

Жыйынтык 7. Жаңы. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын продукцияларынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн шарттарды түзүү сапат тутумдарын интенсивдүү киргизүүнү (эл аралык стандарттарга негизделген), мал чарба комплекстерин, кайра иштетүүчү ишканаларды рыноктук интеграциялоонун негизинде кооперативдик бирикмелерди жана агро-өнөр жай каржы топторун түзүү аркылуу кайра иштетүү тармагынын баштапкы звеносунун уюштуруу-экономикалык түзүмүн тездетилген реформалоону талап кылаары мурда сунушталган эмес.

Жыйынтык 8. Жаңы. Кыргызстандын кайра иштетүү ишканаларынын айыл чарба продукцияларын импорттоочу жабдуучулары менен натыйжалуу атаандаштыгы үчүн рыноктук маалыматтын атайын тутумун түзүү керектиги, кайра иштетүү өндүрүшүнүн субъектилерине айыл чарба продукцияларын жана азык-түлүк товарларын сатуунун (сатып алуунун) баалары жана көлөмдөрү жөнүндө ыкчам базар маалыматтарын анын бардык баскычтарында камсыз кылуу боюнча изилдөө мурда жүргүзүлбөгөн.

Жыйынтык 9. Жаңы. Кайра иштетүү тармактарынын ишканаларын тармактык деңгээлде мамлекеттик жөнгө салуунун жана колдоонун тенденциялары изилдениши жана аларды андан ары өркүндөтүүнүн артыкчылыктуу багыттары мурда изилденбеген.

Жыйынтык 10. Жаңы эмес. Диссертациялык иштеги кайра иштетүү тармактарынын ишканаларда жасалган жана чыгарылган азык-түлүк продукцияларынын рыногун турукташтыруу, мамлекеттик сатып алуулар жана баа түзүү тутумун, тышкы экономикалык саясатты жана ата мекендик

кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын өндүрүүчүлөрүн коргоо тутуму иштелип чыгышы мурда изилденген.

Жыйынтык 11. Жаңы. Диссертациялык жумуштагы кайра иштетүү тармактарынын ишканаларында жасалуучу жана чыгарылуучу продукциялардын келечектеги санын божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдору жана кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын продукцияларынын соода-сатып алуу стратегиясы иштеп чыгарылышы жана башкаруу жолдору мурда сунушталган эмес.

6. Иштин докторлук диссертацияларга коюлуучу талаптарга дал келүүсү.

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыгы жана баалуулугу кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын башкаруу жана уюштуруу мейкиндигинде экономиканы өнүктүрүү тууралуу методологиялык принциптердин жана конкреттүү практикалык сунуштардын иштелип чыккандыгында. Изилдөөдө азыркы илимдин экономикага тийгизген таасири жөнүндөгү теориясын жана методологиясын өнүктүрөт, түшүнүк жана аналитика аппаратын кеңейтет. Изилдөөнүн натыйжасында алынган тыянактар кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын иш-чарасын уюштуруу жана башкаруунун алкагында экономикалык механизмдердин негизги жоболорун тактайт жана толуктайт.

Диссертациянын теоретикалык жоболорун, негизги тыянактарын жана сунуштарын мамлекеттик саясатты түзүүдө, экономиканын ишкердик институттарынын ишмердүүлүгүнүн тактикасын жана саясатын иштеп чыгууда колдонсо болот.

Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык маанилүүлүгү аларды кайра иштетүү тармактарынын ишканаларынын башкаруу механизмдин колдонууга мүмкүн экендигинде турат. Автордун диссертациялык изилдөөсү илимий иштин бирдиктүүлүгүнө болгон негизги талаптарга жооп берет, коюлган максатты чагылдырат жана теориялык, усулдук жана практикалык жандоолорду ачып көрсөтө алат. Иштин структурасы сакталган, негизги

жоболор автордун катышуусу менен сыноодон өткөрүлгөн жана жарык көргөн. Жүргүзүлгөн изилдөөлөр экономиканын кайра иштетүү тармактарынын экономикалык потенциалын өнүгүүнүн жогорураак тепкичине тартуусу керек экендигин көрсөтөт.

7. Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси.

Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү ишканаларынын өндүрүштүк ишмердүүлүгүнө иштелмелердин жана сунуштардын киргизилиши менен тастыкталат жана кайра иштетүүчү ишканалардын материалдык агымын уюштуруу жана башкаруу методдорун иштеп чыгуудан, технологиялык жабдууларды жана ишканаларды техникалык жактан кайра жабдуу шартында каржылоо механизмдин тандоодон турат. Чийки зат менен камсыздоонун көлөмүн божомолдоо жана технологиялык процесстерди синхрондоштуруунун негизинде өндүрүштү уюштуруу боюнча илимий сунуштар кайра иштетүүчү ишканалардын өндүрүштүк иш-аракеттеринде кеңири колдонулушу мүмкүн, ал эми кайра иштетүү өнөр жайын өнүктүрүү боюнча иштелип чыккан сунуштар Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү өнөр жайынын ченемдик укуктук базасын иштеп чыгууда пайдалуу болушу мүмкүн. Ошондой эле диссертациянын материалдары жогорку окуу жайларында окуу программаларын өркүндөтүү жараянында колдонуусу мүмкүн.

8. Илимий жыйынтыктардын экономикалык мааниси

Изилдөөдөгү кайра иштетүү өнөр жайын башкаруу модели, ишкердикти модернизациялоону жана өзгөрүүлөрдү изилдөөдө комплекстүү кароого мүмкүнчүлүк берет. Изилдөөдө азыркы илимдин Кыргызстандын экономикасына тийгизген таасири жөнүндөгү теориясын жана методологиясын өнүктүрөт, түшүнүк жана аналитика аппаратын кеңейтет. Изилдөөнүн натыйжасында алынган тыянактар кайра иштетүү өнөр жайын башкаруунун экономикалык механизмдердин негизги жоболорун тактайт жана толуктайт. Изилдөөдө алынган илимий натыйжаларды жүзөгө ашырууну келечекте кайра иштетүү өнөр жай экономикасын башкарууну

терендетүүдөгү инфраструктуранын өнүктүрүүгө багытталган инвестицияларды тартууда жана интеграциялык долбоорлорду ишке ашырууда колдонсо болот.

9. Диссертациянын негизги жоболорунун жана алынган жыйынтыктарынын жарык көрүшүн тастыктоо

Иштин структурасы сакталган, негизги жоболор автордун катышуусу менен сыноодон өткөрүлгөн жана жарык көргөн. Диссертациянын негизги мазмуну, теориялык тыянактары жана илимий-практикалык сунуштары изилдөөчүнүн эки монография жана 30 дан ашык макалаларында жарыяланган. Алардын арасында Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялык Комиссиясы тарабынан сунушталган илимий журналдарга жарыяланган макалалар, скопус жана Россиядагы илимий цитаталарга ээ болгон журналдарда жарык көргөн.

10. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анын коюлган максатына жана маселелерине толугу менен дал келет. Авторефератта окшош кыргызча, орусча жана англисче резюмелер бар.

11. Жетектөө мекеме жана расмий оппоненттерди дайындоо боюнча сунуштардын негизделиши.

08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча Арынбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясына жетектөө мекеме катары Казахстан Республикасынын Алма-Ата шаарында жайгашкан Алма-Ата экономика жана статистика академиясы сунушталат.

Биринчи расмий оппонент катары экономика илимдеринин доктору, профессор Райымбаев Чаткалбай Кенейбаевич (автореферат боюнча) сунушталат,

анткени бул изилдөөдөгү маселелерине байланыштуу төмөндөгүдөй бир топ эмгектери бар:

1. Райымбаев, Чаткалбай Кенейбаевич «Проблемы формирования современной системы финансирования социального обеспечения в Кыргызской Республике». /Современное общество и власть// “Текст” Райымбаев Ч.К. М: 2017. №2 С.223-230.
2. Райымбаев, Чаткалбай Кенейбаевич «Перспективы развития основных составляющих элементов социального обеспечения в Кыргызской Республике». /Вестник филиала федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования “Российский государственный социальный университет” в г. Ош киргизской Републики. // “Текст” Райымбаев Ч.К. 2016. №2 С. 63-72.
3. Райымбаев, Чаткалбай Кенейбаевич «Основные принципы организации социальной защиты». /Международное научное издание Современные фундаментальные и прикладные исследования// “Текст” Райымбаев Ч.К. 2016 №1. С. 162-167.

Экинчи расмий оппонент катарында - экономика илимдеринин доктору, профессор Ташбаев Азизбек Мазанович(автореферат боюнча) сунушталат, анткени бул изилдөөнүн маселелерине жакын төмөндөгү эмгектери бар:

1. Ташбаев А.М. «Влияние логистических центров на конкурентоспособность товаропроизводителей». /Экономика и бизнес: теория и практика//. 2020 №4-3 (62) С. 133-139.
2. Ташбаев А.М. «Роль экспорта в формировании конкурентоспособной промышленной производственной базы». /Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии//. 2019. №4 (27) С.111-115.
3. Ташбаев А.М. «Моделирование роста инновационной активности за счет инвестиций в аграрном секторе». /Известия Ошского технологического университета//. 2019 №2 С. 43-48.

Үчүнчү расмий оппонент катарында - экономика илимдеринин доктору, профессор Турдубаев Салыжан Кадырович (автореферат боюнча) сунушталат, анткени бул изилдөөнүн маселелерине жакын төмөндөгү эмгектери бар:

1. Турдубаев С.К. «Базовые аспекты формирования эффективной системы управления аграрным сектором экономики и современных

условиях хозяйствования». /Экономика: вчера, сегодня, завтра//. 2020. Т. 10. 38-1. С. 113-121.

2. Турдубаев С.К. «Процессы кооперирования в повышении эффективности управления аграрным сектором». /Вестник филиала федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования “Российский государственный социальный университет” в г. Ош Киргизской республики// 2020. №1 с.56-62.
3. Турдубаев С.К. «Сущность и содержание понятий трудовой потенциал и трудовые ресурсы». /Современные фундаментальные и прикладные исследования//. 2019. №1 (32). С. 87-90.

Диссертацияларды коргоо боюнча Д.08.20.606 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын мүчөсү катары 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча Арынбаев Жаныбай Токоевичтин 08.00.05 – Эл чарбасынын экономикасы жана башкаруу (тейлөө чөйрөсү) адистиги боюнча экономика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденүү үчүн “Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү тармагынын экономикалык механизмдеринин багыттары жана көйгөйлөрү” аттуу диссертациясын Диссертациялык кеңешке коргоого кабыл алуусун сунуштайм.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:

э.и.д., профессор:

Убайдуллаев Мирланбек Байдусенович

Комиссиянын мүчөсүнүн колун тастыктайм:
Кеңештин окумуштуу катчысы:

э.и.к., доцент:

Торогелдиева А.Б.

03.05.2021г.